

Nová brána

nazývaná též Horská, Šibeniční nebo Vídeňská

Některé prameny uvádějí, že Horská brána stála původně v blízkosti dnešní Prašné brány a navazovala na staroměstskou bránu. Později byla brána již s názvem Nová uváděna v blízkosti dnešního Bulhara. Ta u Prašné brány na konci Celetné ulice se nazývala původně branou sv. Ambrože, neboli Svatoambrožská či brána Dlážděná, zvaná též Odraná. Kolem roku 1420 se uvádí brána Horská, která již stála na konci Hyberské ulice, dříve nazývané ulicí Horskou. Horská se nazývala proto, že cesta z brány vedla dnešní Husitskou ulicí přes Ohradu a dále přes Kolín do Kutné Hory.

Barokní Nová brána, směřující do míst dnešního Žižkova, byla dostavěna roku 1655. Oproti své předchůdkyni v gotických hradbách - bráně Horské - byla umístěna jižněji od dnešního Bulhara, blíže Senovážnému náměstí. Brána, jako součást barokní fortifikace, byla zbořena v roce 1875. Novou bránou podle písemných pramenů se nazývala také ta brána, která stála na Můstku a původně se nazývala Svatohavelská.

Některé písemné zprávy, zmiňující se o bráně směřující na Žižkov, lokalizovaly tuto bránu s různými názvy na různých místech. Bylo to tím, že nebylo vyslovené v článku uvedeno, zda se jedná o bránu gotickou nebo barokní, případně nebyl uváděn leto-počet její výstavby. Dá se však s největší pravděpodobností říci, že původní brána nesla název Horská a později byla stranou od ní postavena brána Nová. Názvy, jako Šibeniční nebo Vídeňská, jsou druhové názvy, které se používaly. Název Nová dostávaly pravděpodobně i jiné novoměstské brány právě po přestavbě té původní. Obranných bran stálo kolem novoměstských, ale i staroměstských hradeb velké množství a jejich názvy se měnily podle historického období.

Václav Micka

Novoměstské hradby u budoucího Žižkova

Po druhé Slezské válce mezi Pruskem a Rakouskem (1744-1745) pevnosti všeobecně ztrácely na významu. Opevnění překáželo jak rozvoji průmyslu, tak růstu dopravy a postupně docházelo k jeho bourání.

Pevnost Praha byla zrušena dvorním dekretem císařovny Marie Terezie z 30. 4. 1749. Valy se začaly rozpadávat, bastiony byly pronajímány, avšak svůj význam opevnění ještě zcela neztratilo. Svou roli hrálo ještě jak v Sedmileté válce (1756-1763), tak i v napoleonské válce (1813). Proto byl v letech 1803-1813 vypracován projekt na znovuzprovoznění částí hradeb a dokonce na jejich rozšíření a zesílení.

Plánovalo se vybudovat polní opevnění u Olšan a Královských Vinohrad, avšak už v roce 1815 toto opevnění nebylo udržováno ani zdokonalováno. Všechno způsobil nedostatek financí. Příkopy a předpolí pražské pevnosti se plnily zahrádkami, parky, promenádami a různými budovami a opevnění se tak stávalo brzdou dalšího pokroku. Když však v roce 1818 došlo dokonce k opětovnému vyhlášení Prahy za pevnost, území pozdějšího Žižkova a Olšany byly znovu ohrazeny a byly zde zřízeny polní zákopy a palisády.

Avšak už ve 20. letech 19. století mírové společenské změny způsobily, že pozemky na hradbách i v jejich předpolí se začaly využívat jako plochy zemědělské půdy. Na místě bývalého popraviště za Novou branou založil v r. 1826 měšťan Kren svůj hostinec, který byl obklopen sady s minerálním vířidem. Na hradbách se začaly tvořit parky, promenády a kulturní podniky, jako např. kavárna Victoria mezi Koňskou a Novou branou nebo Aréna na hradbách u dnešní Mezihranské ulice, avšak samotné hradby dále bránily dalšímu rozvoji města.

K rozsáhlým úpravám opevnění došlo pak v letech 1844-1845 v prostoru kurtiny XXII. a XXIII. v souvislosti s výstavbou železniční tratě a vznikem dnešního Masarykova nádraží.

Až po rozhodnutí císaře Františka Josefa I. z 30. 10. 1866 byl dán popud k demolicí hradeb a Pražská obec začala prostranství za hradbami využívat k stavebnímu podnikání.

Více než vojenskou funkci plnilo pražské opevnění v polovině 19. století funkci policejní. Jelikož celé město bylo uzavřeno prstencem hradeb, bylo možné do něho vstoupit nebo z něho vystoupit pouze ve dne některou z otevřených bran. Ve 21 hodin se všechny pražské brány zavíraly a otvíraly se opět až v 5 hodin ráno. Díky tomuto opatření byla prováděna kontrola všech osob přicházejících či vycházejících z bran.

Pražská obec nakonec přistoupila k postupnému vykupování a následnému bourání hradeb. Destrukce pražské fortifikace začala v roce 1874 a trvala až do roku 1895, kdy byl postupně zbourán celý východní pás novoměstského opevnění. Na některém místě se bourání novoměstských hradeb protáhlo až do roku 1911.

Václav Micka

Nu, tak se do toho pustíme

S čím Martin Nedobyl počítal a co přivoloval od počátku šedesátých let, po čem toužil ještě v dobách, kdy formamíl mezi Rokycany a Prahou, a na čem založil, koupiv Komotovku a přičleniv k ní Opařilku, velikou svou životní spekulaci, mělo se uskutečnit teprve o čtrnáct let později. Na počátku roku čtyřiasemdesátého koupila obec pražská od vojenského eráru, chtějíc je

dál zbourat, velikou část hradeb mezi bránou řečenou Koňskou na konci Václavského náměstí, přes bránu Novou a Poříčskou až k pravému vltavskému břehu. Rozhodnutí, že to staré, věkem rozsedlé stavitelské dílo bude srovnáno se zemí, že budou rozmetány bašty, tupými hroty daleko vybíhající do kraje, že budou rozkotány a odvaleny ty nesmírné spousty zdíva a hlíny, odedávna po-

rostlé křovisky a stromy a odedávna zdupávané zástupy Pražanů, kteří tam chodívali v neděli na procházku - rozhodnutí, že pražské hrady budou rozvaleny, bylo neodvratelné. Zbývalo jen rozřešit otázku, co vznikne na jejich místě, zda ozdobné parky, jak si přálo občanstvo pražské, anebo domy a ulice, jak si přála správa města Prahy, obecní starší.

Rozčilení, k němuž zavdal podnět tento konflikt mezi krasocitem a praktickými hledisky finančními, mezi sadaři a uličníky, jak se říkalo, bylo nesmírné. Že tu šlo i o otázky zdravotní, zasáhli do boje lékaři.

Nejdříve Spolek německých lékařů v Praze sepsal a poslal magistrátu obrovité memorandum, v němž v padesáti stranách hustého písma shrnuty přesvědčivé, přesnými statistickými daty podpořené důkazy, že města, nemající vyhovujících sadů, mají daleko větší úmrtnost než města opatřená dostatečnými sady. Nechtějíc se dát zahanbit, čeští lékaři pak sestavili memorandum ještě větší, v němž na stovce stran hustého písma tvrdili totéž, co jejich němečtí kolegové, jenže vzletněji. Hradby, jejichž zbourání se připravuje, stálo mimo jiné v pamětihodném tom elaborátu, řísnily, pravda, matičku naši Prahu kruhým, jak praví básník, železným, a proto právem od nepaměti byly všem poctivým Pražanům solí v očích, ale měly aspoň tu přednost, že na vrcholu jejich věkovitým vyrůstalo něco zeleně, něco křovisek a trávy a něco stromů, takže Pražan, vyšel-li sobě na procházku, měl aspoň tam, na hradbách, kýženou možnost nadýchat se vůně květin a pohovět sobě ve stínu listnatých korun. Ale teď, nastojte, i tato pohova mu má být odepřena. Nikoli stromy, leč zase jen su-

chopárné ulice a činžovní domy mají vyrůst na místě někdejších hradebních promenád! Běda, běda našemu městu. Pohlédněme na pláněk Prahy: kde, povězme si, kde naskytá se na pravém břehu Vltavy nejbližší kousíček zeleně? Pouze na Olšanech, ano, na Olšanech, v hřbitovní té zahradě, kdež hnije v zemi, zhruba počítáno, na šedesát tisíc mrtvých! Běda, opakujeme, běda našemu městu! Sady jsou plíce měst, a bez plíc žítí nelze. Z toho plyne nezvratně, že Praha zahyne, nedostane-li se jí sadů. Caveant consules!

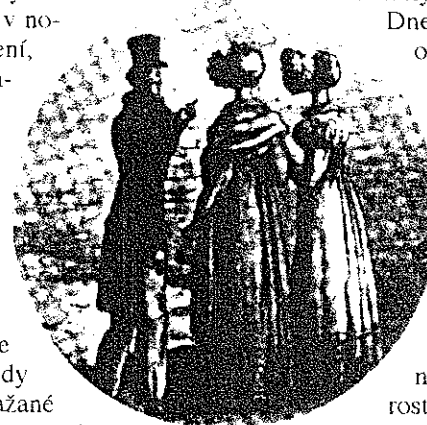
Máte pravdu, plnou pravdu, odpovídali napadení konzulové, i my jsme Pražáci, a přáli bychom si právě tak jako vy, aby naše město bylo co nejkrásnější a nejzdravější. Ale kde na to vzít a nekrást? Město Vídeň dostalo od vojenského eráru hrady zdarma a mohlo si tudíž dovolit luxus nádherných okružních tříd s parky, jež založilo na jejich místě. Město Praha však musilo hrady od vojenského eráru koupit a zaplatit krvavými penězi a jsouc chudé, hledí, aby ty peníze dostalo aspoň zčásti zpátky. Proto, ač neradi, jsme nuceni získanou půdu rozparcelovat a rozprodat soukromým majitelům.

Takové byly hlavní myšlenky a argumenty obou svářčících se stran. Martin Nedobyl, ač povahou nebyl krasocitný, přidal se k sadařům. Báł se, že kdyby magistrát provedl svou, nastala by inflace stavební půdy a jeho milovaná Komotovka a Opařilka, namísto aby byly zhodnoceny, klesly by na ceně. Naproti tomu krásným a obchodně indiferentním pásem trávníků, ozdobných křovisek, záhonů a ušlechtilých stromů, který by vznikl na místě hradeb, by město jeho srdce, Žižkov, bylo povzneseno

k slávě neslýchané a Komotovka a Opařilka by se staly tím, čím je Nedobyl odedávna chtěl mít, ostrovem přepychu a krásy, sídlištěm bohatých a šťastných - proč? Prostě proto, že v sousedství parků se, jak známo, odevždy stavějí domy palácové, nikoliv chudinské, nikoli baráky, jaké staví horec nenáviděný Nedobylův nepřítel architekt Herzog, prznitel Žižkova.

Petici, kterou citlivým svým perem nystylizovala spisovatelka Eliška Krásnohorská, podepsalo šest členek Amerického klubu. Buď jak buď, neuplynulo ani devět dní, když městská rada dala otisknout v novinách závazné prohlášení, že v prostore mezi branami Koňskou a Novou, před nádražím Františka Josefa I., na místě dnešních hradeb bude zřízen přepychový park.

Jak bude naloženo s obrovským ostatkem hradební půdy, o tom se v prohlášení městské rady nemluvalo. Nicméně Pražané byli spokojeni a hrnuli se v zástupech na výstavu maket, plánek a návrhových kreseb budoucího toho parku, kterou městská rada uspořádala ve veliké síni radnice na Staroměstském náměstí. Náhle, kterou jim výstava ta vykouzila před vnitřním jejich zrakem, byla nesmírná. Uprostřed prostory parku, na výši hlavního vchodu do budovy Františkova nádraží, bude vztyčena umělá skála s umělým vodopádem, říčícím se do umělého jezírka. Přes cestu, na pláncích vyznačenou slovem „corso“, naproti jezírku, bude se rozkládat obrovský záhon, tak řečeno květinová pohádka. Vpravo i vlevo od květinové pohádky budou stát hudební restaurace a kúrsalón. Na jihozápadním cípu parku, který bude ústít na Václavské náměstí, na místě Koňské brány, bude vybu-

dováno obrovské muzeum s fontánou, na druhém konci parku, na místě Nové brány, bude stát mezinárodní hotel s velikým sálem, v němž v případě potřeby bude možno pořádat koncerty a divadelní představení. V parku samém, ve stínu kaštanů a lip, uprostřed smavých pažitů, četné kiosky s limonádou a sodovkou, maskované jako květinová loubí, budou skýtat osvěžení žízňícím. Na kraji pěšin a cest, úhledně posypaných pískem, zeleně natřené lavičky budou zvat k odpočinku. A i na to plectvo nebeské bude pamatováno vkusnými krmítky.

Dne dvacátého pak července o čtvrté hodině ranní četa statných mužů s kárami, naloženými krumpáči a lopatami, zednický mistr pan Saller v čele, vystoupila na most, překlenující seřadiště Státního nádraží, a odtud na nejsevernější cíp hradeb Nového Města pražského. Jitro bylo spánilé, v korunách stromů, rostoucích na valech, zpívali ptáci, v smaragdových trávnících se leskla rosa, ojedinelé stužky dýmů, stoupající z komínů spícího města, čarovaly nebe, zkařeňené růžovými beránky. Muži byli nemluvní, zaražení, protože cítili možná všichni do jednoho, že nastává historický okamžik a že jest na nich, aby tomu historickému okamžiku dali průchod. Že s odklizením šancí bude odklizen i dějiště jejich vlastního mládí. Že bourající hrady, zbourají i velikou část tisícileté minulosti města Prahy.

- Nu, tak se do toho pustíme, řekl zednický mistr pan Saller. A rozmáchnuv se krumpáčem, zabořil jeho špič do měkké rozmoklé prsti.

Z knihy Vladimíra Neffa Císařské fialky zpracovala Jiřina Polanecká

Moje žižkovské dětství

Vzpomínky na roky 1936–1945

Odkud jsme na Žižkov přišli

Příjmení Čvančara se vyvíjelo celá staletí. Z počátečního Schwenzner na Schwanzar a poté na Švancar a Čvančar. Moji dávní předkové, většinou rolníci, nádeníci, tkalci, tesaři a vysloužilí vojáci pocházeli z krajiny středního Polabí. Již v roce 1690 je v zápisech zmínka o Janu Šwancarovi, pastýři ovci.

Prokazatelně nejstarší pokrevní větev našeho rodu, písemně doložitelná od roku 1732, pochází ze zemědělské obce Dřísy v dnešním okrese Mělník.

O tři generace později se z tohoto pokolení 1. ledna 1837 v Brandýse nad Labem narodil Antonín Čvančar, můj praděd. Shodou okolností přišel na svět v těsném sousedství renesančního domku mistra popravčeho. V té době byla katovna na ovšem již pouhou pohodnicí.

Antonín Čvančar se jako osm roků aktivně sloužící voják Rakouského císařského a královského 42. pěšího pluku krále Jiřího V. Hannoverského zúčastnil polního tažení v roce 1859 proti Sardinskému království a 3. července 1866 krvavé bitvy u Hradce Králové, v osudové Prusko-rakouské válce.

Antonínův syn - Josef, můj děd, se narodil v Novém Městě pražském 15. ledna 1868. Někdy na přelomu osmdesátých a devadesátých let poznal Julianu Poncarovou, přestěhoval se s ní do města Žižkova a 28. května 1894 byl s ní oddán v kapli ve Štítného ulici.

Peripetie jejich, i synů, byly - jak čtenářům známo - otištěny v č. 11 a 12/2001 Žižkovských listů.

Rodina a živnost

Moje máma Terezie se narodila v roce 1908 na Plzeňsku, v chudé rodině invalidního třídiče starých kovů Františka Pospíšila. S mým otcem Františkem Čvančarou se seznámila - jak jinak - v biografu. Můj táta byl operátorem-promítačem v žižkovském kině Balkán (pozdější Tábor), a máma cukrářskou dělnicí v provozovně svého příbuzného Karla Čejdy v Libušině ulici.

Děk vrozené inteligenci, plní, určité dávce self-mademanství, dobrým nápadům a poctivému podnikatelskému nadání, přirovnávanému k po-

slání a tvorbě kulturních hodnot, a především nalezání té nejvhodnější komodity v pravý čas, jakož i v neposlední řadě konjunktury a příznivé konstelaci, spojené s neuvěřitelným podílím životního štěstí, podařil se nevšední záměr.

Ve 20. letech neexistoval státní filmový archiv. Obehrané celuloidové kopie dlouhých i krátkých filmů se po vypršení monopolu stávaly levnou odpadovou surovinou pro chemický průmysl a navždy mizely z tohoto světa.

Můj otec František a jeho bratr Ferdinand, tehdy ještě mladí proletářští muži, začali sbírat vyřazené kinematografické pásy. Během let nashromáždili 1500 titulů, což naprosto stačilo k tomu, že již v září 1928 se mohli dát úředně zaregistrovat a v domě čp. 1099 na Pernštýnově náměstí (dnes nám. Barikád) otevřít půjčovnu a prodej filmů.

Tuto živnost pak v říjnu 1930 přestěhovali do sklepní místnosti a později i do nádvorní budovy při domu čp. 1150 v Libušině ulici. (Shodou okolností v dubnu téhož roku byla Libušina ulice přejmenována na Dvořákovu a poté, v květnu 1948, na dnešní Kubelkovu.)

Kinematografický podnik prosperoval. Bratři Čvančarovi vedle svých příbuzných zaměstnávali několik dalších spolupracovníků. Z výtěžků své firmy kupovali nejen další filmy a založili archiv, ale také převzali - byl od předchozího majitele hypotékou značně zadlužený - činžovní dům čp. 1150. Navíc si pronajali biograf Republika v Riegrově ulici a další kino Sokol v Dolních Měcholupech. Koupili rovněž zánovní osobní automobil Škoda 422 - Vintage B, a k rozvozu filmových kopií na pražská nádraží nový motocykl Harley Davidson s postranním vozíkem, později nahrazený dodávkovým automobilem Praga Piccolo-Normand.

Zlepšení životní úrovně nijak neoslabilo sociální citění mých rodičů a jen utvrdilo vrozenou lásku k vlasti, k republice a demokratickým ideálům. Měl jsem tudíž již před svým narozením zajištěno hřejivé rodinné prostředí, s dostatkem jídla, hraček a ošacení, právě těch poživatin a věcí, které se mým rodičům k jejich dětství nedostávaly.

Moje první dojmy

Narodil jsem se 14. ledna 1934, v domě čp. 1150 ve Dvořákově ulici (dnes Kubelkova č. 48), jako druhorozený syn a předčasně, coby nedonošené a slabé dítě o hmotnosti pouhých 2,30 kg. Upadal jsem do bezvědomí a přestával dýchat. Můj život visel na vlásku. Protože i můj předchozí bratr Karlík zemřel ve věku jednoho roku, rodiče a kmotr Karel Čejda mě 22. ledna odnesli ve stavu téměř kritickém ke křtu do olšanské kaple sv. Rocha. Pak se mne znovu ujali dva renomovaní lékaři: odborný dětský lékař MUDr. F. Ledeč, Žid, a chirurg dr. Křižan. Díky obětavé péči mojí mámy a úsilí obou lékařů jsem přežil...

V době mého příchodu na svět žilo ve 2000 žižkovských domů na 100 tisíc obyvatel. Z oken našeho bytu, směrem do dvora, se naskýtal pohled na střechy a komíny staré fary a na sešlý kostelík Povýšení svatého Kříže (dnes Atrium). V objektu bývalé fary, v jakoby idylickém venkovském prostředí, bydlelo několik nájemníků. Zchátralý kostel sloužil jako skladiště nábytku. Blízkému okolí se kdysi dávno říkalo „ve skytlnách“, což je staročeský výraz pro kamenné lomy. Ještě v časech výstavby činžáku v dolní části Tomkovy ulice (dnes Čajkovského) muselo být odstraněno skalisko překážející stavbě vozovky.

Na nároží ulic Dvořákovy a Bořivojovy (čp. 1104) měl feznictví a uzenářství František Nekolný, jeden z nejúspěšnějších boxerů a olympionik, zvaný „Česká mlátička“. Jeho obchod později převzal p. Fišer či Fischer, za války pak popravený za spoluúčast při tisku a kolportaci fingovaných potravinových lístků.

Dvořáková ulice čp. 1150

Můj rodný dům vznikl na samém počátku 20. století, v těsném sousedství někdejšího morového hřbitova. V přízemí domu prodával noviny, časopisy a kuřivo trafikant Alois Vlach, ruský legionář, prošlý sibiřskou anabází. V prvním poschodí bydlela rodina naše i rodina strýce Ferdinanda.

Byty ve druhém poschodí však byly stíženy jakousi kletbou. V červenci 1939 se zde oběsil mladý číšník, pan Čuřík. Dále zde bydleli manželé Zdeňkovi, k nimž jsem jako klouček rád chodil na návštěvy. Paní mi vyprávěla, že její sestra kdysi zmeškala vlak do přístavu a nestihla parník, odplouvající do Ameriky. Jmenoval se Titanic!

Kolem roku 1931 bydlel u Zdeňků v podnájmu asi šestadvacetiletý letec z kbelského letiště

tě - Karel Brožek. Při přeletu Českomoravské vysočiny havaroval a na následky zranění v nemocnici zemřel. Tragédií dovršilo, že tentýž den, kdy letoun spadl, zemřela na tuberkulózu i Brožkova snoubenka.

Ještě než můj otec František a jeho bratr Ferdinand převzali pro svoji filmové distribuční firmu nádvorní budovu, provozoval v ní můj kmotr Karel Čejda výrobu cukrovinek. Jednou - ovšem mnohem později - mi K. Čejda ukázal starou fotografii automobilu Jouffret s odklápací plátěnou střechou, ale se značně zdeformovanou levou přední částí vozidla. A říkal mi trpce: „Víš, že jsem nepřímou a neúmyslně zavinil rozchod Karla Hašlera s jeho manželkou?“ - Protože tehdy jsem ještě téměř nic o slavném písničkáři nevěděl, dostalo se mi vysvětlení: „Začátkem druhé poloviny 20. let Hašlerův prvorozený syn, osmnáctiletý Karel, ve Vladislavově ulici vlezl do Čejdova otevřeného zaparkovaného vozidla a ve snaze neoprávněně vůz použít, nastartoval. Přitom povalil zakročujícího policistu. Hašler junior zpanikařil a odjel, ale zakrátko havaroval. Vůz značně poškodil. Když se o tom dověděl Karel Hašler starší, zaplatil pokutu, ale syna za trest poslal na práci do Hamburku. Karel junior však pokání nepřijal. Přes výzvy rodičů odjel, a to navždy, do Ameriky. Na základě toho Hašlerova manželka Zdena obvinila svého manžela, že zavinil ztrátu syna a odešla od něho.“

Předškolní léta

První tři roky života se mi rozplývají v mlze. Moje reálné vzpomínky na tu dobu se vztahují na šlapací autíčko, štěně Puntfka a na lokalitu za Chmelnicí. K obrovské kupě slámy na poli v mštech dnešní zahrádkářské kolonie, na souběhu ulic Českobrodské a Spojovací; vlezl jsem tehdy, nohama napřed, do otvoru vedoucího do temného nitra stohu. A po chvíli botou narazil do hlavy nějakého spícího tuláka - bezdomovce. Jeho zuřivé probuzení a hlasité klení a moje leknutí zapůsobily přímo reaktivně. V panické hrůze jsem se v mžiku vydrápal ven, ani nevím jak.

V roce 1937 mne rodiče v Riegrových sadech přistrčili mezi děti, hrající si v pískovišti, u něhož filmaři právě natáčeli záběr pro sladkobolný příběh Děvče za výkladem. A tak jsem byl pár vteřin obrazově zaznamenán.

Z téhož roku si pamatuji na hojně navštívený Letecký den ve Kbelech. S tátou a dalšími cestujícími jsem nastoupil do dopravního letounu a poprvé v životě se podíval na Prahu z ptačí perspektivy.

Silný zážitek se mi vybavuje z návštěvy Bezovky, jednoposchodové široké budovy, přehrazující a ukončující Prokopovu ulici. Krátce před tím, než ji v prosinci 1936 pod záminkou naléhavého projektu prodloužení vozovky až k Olšanskému náměstí začali bourat, dovedl mě tam táta na fecko-římské zápasy.

Ve velkém přízemním sále, někdejších dějišti plesů, zábav a maškarních ballů, stál vyvýšený ring s mantinely. Po zaznění gongu se na žíněnce utkalo několik dvojic. Poprvé jsem viděl co jsou to nelsony, kravaty a další chvaty a slyšel hvízd píšťalky a odpočítávání z úst rozhodčího. V sále plném dospělých a mírně došlo to vřelo. Ozýval se občasný šum, pískot, potlesk. Pak se náhle štěbetání odrostlejších dětí změnilo v bázlivý šepot. Naráz nastalo naprosté ticho. V jednom z rohů v ringu totiž stanula celebrita večera - záhadná Černá maska! Muž, jehož svaly zdůrazňoval přiléhavý tmavý trikot a obličej zakrývala škraboška. I když jsem z tajemného zakuklence měl strach, za nadšeného přitakávání diváků jsem se zaujetím sledoval, jak Černá maska po krátkém zápase pokládá soupeře na lopatky a za frenetického potlesku diváctva se stává suverénním vítězem.

Nikdy nezapomenu na velkolepé průvody cvičenců v červenci 1938, při X. všesokolském sletě a na odhodlané chování obyvatelstva během mobilizace.

Snad ještě více se do mé paměti zaryl pohled z hlubočepského kopce na pohřební vlak, vezoucí na otevřené plošině rakev prezidenta T. G. Masaryka. Stalo se tak 21. září 1937 asi v 16,45 hodin, kdy od Smíchovského nádraží přes vysoký most u Prokopského údolí a směrem na Buštěhrad a Lány zvolna ujížděl smuteční vlak, jakoby symbolizující konec jedné demokratické epochy.

Rod rytířů z Neuberka na Wolšanech

V listopadu 1784 umírá na panství Čejetickém Jan František z Neuberka. Zanechává testament, v kterém odkazuje a rozděluje svůj veškerý majetek svým potomkům. Mezi jiným rozděluje majetek pro své syny, vinice u Prahy v hodnotě 8 tisíc guldenů. Své manželce Barboře z Neuberka, rozené Šercerové z Kleinmuhlu zanechává, co jeho předkové vlastním přičiněním rozmnožili a to: vinici na Vrchu svatého Kříže na Wolšanech a pivnici se zámečkem Neuberkem, malým letním sídlem. Přál by si, aby si za vdovské sídlo zvolila byt v prvním patře Neuberka na hoře sv. Kříže, který sám pro oba připravoval. Je opatřen vším dobrým, nábytkem i stříbrem a ozdobnými věcmi.

Akční rádius

Co stačí pětiletému klukovi ke štěstí? Třeba pohled do výlohy hračekářství Karla Juzy v čp. 352 na třídě Karlově (dnes Seifertova). Podívaní se na dřevěná i plechová autíčka, na kouzelnické potřeby, foukač harmoniky, hlavolamy, plyšová zvířátka, loutky, míčky, trumpetky, lampióny a kra-sohledy. O pár roků později mě již více přitahovaly výkladní skříně knihkupce a antikváře Bedřicha Jedličky na protějším nároží ulic Veleslavínovy (Víta Nejedlého) a Karlovy čp. 617. U pana Jedličky jsem si také později koupil svoji první vlastní foglarovku - antikvární „Když duben přichází“.

Jenže v roce 1939 jsem ještě neuměl číst. A vzdalovat se sám od našeho domu jsem tehdy také nesměl. A tak jsem rád pozoroval maminku v kuchyni a batolícího se dvouletého brášku Františka. Nebo jsem se díval v provozovně tátovy a strýcovy filmové půjčovny na ručně poháněné kluky a poslouchal svist převýšených filmů.

Maximálně jsem se mohl projít po chodníku Tomkovy ulice (Čajkovského) na nezastavěnou a na severní straně opukovou zdí ohraničenou plochu bývalého morového hřbitova. Tudyž do těsné blízkosti tehdy už sto roků zrušeného kostelíka Povýšení sv. Kříže a staré fary. Tam vedle dalších nájemníků žil trochu podivínský profesor hudby Alois Nejedlý, varhaník, vegetarián a chovatel koček. - U vnitřní zdi bývalého hřbitova měl táta dřevěnou garáž pro náš dodávkový automobil Praga Piccolo-Normand. Při jižní straně kostelíka stávala velká klubovna mladých členů tělocvičného odboru křesťansko-sociální organizace Orel. Proto jsme celé lokalitě, a to i po násilném rozpuštění tohoto katolického sdružení v září 1942, vždy říkali V Orle.

*(Pokračování příště.)
Miroslav Čvančara*

Na Barboru dolehla starost rozdělit dětem majetek podle přání svého manžela a postarat se o jejich zajištění. Provádala tři dcery, Jan František, dědic rodového sídla v Čejeticích se oženil s osiřelou dcerou Jana Neuberka z Tranttmansdorffu. Pro Josefa Jana se snažila hledat sama nějakou urozenou slečnu. Poptávala se kdekoho, pomáhala jí i mužova sestra Karolina, která bydlela na Chloumku.

Vyhlednuta Anna, drobná a vážná dívka, byla rozená slečna z Wildheimů, ze zchudlého rytířského rodu. Její matka již nežila a otec se snažil domoci se jmenit koupí krejčovského závozu ve Vídni s filiálkou v Praze. Byl neustále na cestách a věno své dceři dal značné. Dívčí bledost považoval za patřičnou známku aristokracie. Potěšilo ho, že dcera se z Prahy dostane do zdravějšího místa.

Svatba byla na bělčické faře. Pak začalo společné hospodaření na Jablonném. Uplynuly dva roky. Rodina čekala na narození potomka. Ale ten nepřicházel. Anna pokašlávala, byla zamyšlená a bledá. Na Jablonném se jí nelíbilo, že je tu smutno. Josef Jan jí navrhl, že když se jí tu nelíbí, může panství se zámkem prodat, kupce prý by měl do roka. Zatím může být na malém Neuberku na Wolšanech u Prahy.

Pak uplynulo 12 let od doby, kdy definitivně opustili Jablonné. Věno, které mělo být na jeho opravu, mizelo výdajem za krásné klobouky, dlouhé těžké sukně, krajkové halenky se zdviženými límečky vysoko ke krku. Josef Jan byl vysoký, mužné postavy. S přibývajícím věkem byl statnější a silnější. Churavějící Annu nosil doslova na rukou. Zatímco země kolem vydávala štědrě bohatství, Annin klín zůstával neplodný.

V den, kdy odešla z domu komorná a paní Anna si nevybrala z osmi děvčat, které jí poslala Charita, přišla malá, baculatá dívka, přes ramena pléd a malé zavazadlo v ruce. Udělala pukrle, líbezně se usmála na paní a přítomného pána a řekla: „Vysoce urozený pane a paní, jmenuji se Josefa Sedláčková, jsem z Rakovníka a hledám místo komorné nebo společnice.“ Na otázku, jestli už někde pracovala, řekla, že ne. Že se starala o maminku a o babičku, že je Češka a mluví česky a že slyšela, že u Neuberků se také hovoří česky a že starý pán byl velký vlastenec. Na námitku, že k nim chodí také páni z Vídně, odpověděla: „Kdybych byla služka, tak bych musela mluvit německy, ale já hledám místo komorné a ta je přece k ruce paní. A o paní jsem slyšela, že mluví dobře česky.“ Po dalších informacích paní Anna odpověděla „Já si vás nechám k ruce, slečno.“

I když se přítomností usměvavé, ale jinak tiché dívky život na Wolšanech změnil o vlásek k větší radosti, přece jen jedno bylo stejné: Anna neprodila dítě. Nechutnalo jí jídlo, nechutnalo jí život. Zdálo se, že ani po objetí svého muže příliš netouží. Ten trpělivě snášel její rozmary. Věrný celá léta vyčkával záznak - příchod potomka. Anna však stále častěji uléhala. Josefa churavě paní krátila dlouhé chvíle předčítáním, vyprávěním, co kde slyšela i četla ve starých knihách a letopisech. Pan farář si Josefku také oblíbil a rád jí různé spisy půjčoval. Tak se i paní Anna dozvěděla, jak vypadaly Wolšany kdysi a jak se proměňovaly a proměňují. Josefa v ní probouzela zájem o nový domov. Vyprávěla jí o časech, kdy si její tchán Jan František (1743-1784), pán na Neuberku, postavil tuhle druhou „Neuberkovku“ pro letní radovánky. „Ovšem také pro práci.“ namítal Josef, když se objevil uprostřed řeči, „vždyť si k tomu všemu zakoupil i pole a vinici, zdědil zahrady, pozemek!“ Tak se obě ženy dozvěděly, že při Wolšanské cestě u Rajske zahrady vznikla Neuberkova usedlost a zámeček na Vrchu sv. Kříže, v druhé polovině 18. století, kdy zde ještě byl kraj bohatě zalesněný, chovala se zde vysoká zvěř, o kterou se starali poctiví lesníci. Vodní ptactvo se slétalo k rybníku pod Neuberkovkou u Bezovky a ten legendární barokní pamětník se tehdy díval z výšin Vrchu svatého Kříže. Pozemky patřily k wolšanskému dvorci. Neuberkům tu patřila nejen vinice a ovocný sad, ale i kus krásné zahrady v nájmu. Anna se jen chvíli radovala a kašel, který ji pronásledoval, sílil a působil jí trápení. Záchvaty byly stále častější a vysilovaly tak již chřadnoucí tělo.

Jednoho rána, když paní dlouho na Josefku nezmohla, zaťukala dívka nesměle na dveře. Potom ti chounce pootevřela. Hlava paní visela z postele a s ní i pravá ruka. Josefa ji zvedla a v zoufalém pláči políbila. Naposledy ji oblékla do světluškové zelených šatů, které měla nejraději, obula jí lehké střevíčky a do zkřížených rukou vložila růženec. Zaspala jí květy. Pak čekala, až muži odvezli rakev do kaple.

Bylo tři čtvrtě roku po pohřbu. Josef Jan znovu četl list, v kterém bylo psáno: „Svému choti Josefu Janu, rytíři z Neuberka, pánu na Wolšanech. V případě mé smrti odkazují všechno, co po mém živo-

tě zbude, i Josefku, protože mi byla dobrou komornou i společnicí a nahrazovala mi dceru. Přeji si, aby i jemu nahradila dceru, společnici nebo manželku". Josef Jan se díval na Josefku jako na opravdový dar nebes.

Svatba slečny Josefy Sedlatschek z Rakovníka, svobodné, 23 let a viceurozeného pána Josefa Jana, rytíře z Neuberka, ovdovělého, 43 let, oba katolického náboženství, se konala roku 1821 u sv. Kříže na Wolšanech. Svědky byli JUDr. Edvard Neureuter a hospodářský správce Ludvík Pražák.

Josef Jan ani netušil, že už je blízko ten léta očekávaný zážrak. Josefka v době počala nový život jeho prvního syna. Wolšanská maminka se na své mateřství připravovala s největší odpovědností. Když nešla jemné košílky a kabátky, prohlížela v parádním pokoji velké kazety listin a alba vázaná v sametu, seznamovala se s manželovým rodem.

Wolšany, kde se narodí její dítě, měly zajímavé dějiny. Původně tu býval klášter svatého Ambrože a to už roku 1355, v dobách slavného Karla IV. Klášter sloužil Benediktinům milánského obřadu a těm ve svých testamentech Neuberkové přáli. Ti měli právo nosit berlu a mitru. Klášter byl ale za Václava IV. dán později husitům, kteří se tu usadili, také i ve dvoře na Wolšanech. V roce 1679 zde žil hospodář Jakub Štika se svou rodinou. Pocházel až z Pasek nad Jizerou. Staroměstský magistrát pak koupil od Štíky zahradu u Wolšanského dvora za 809 zlatých rýnských, protože v letech 1678 až do následujícího roku panoval v Čechách právě velký mor a bylo potřeba místo pro sto tisíc mrtvých z města a okolí. Podle tehdejších zpráv zemřelo jen v Praze 32 tisíc lidí. Rychle byl upraven hřbitov a koncem ledna sem přišel farář od sv. Martina Jan Václav Olomoucký, aby místo posvětil. V srpnu 1680 se rozhodl staroměstský magistrát na četné přípisy a žádosti Pražanů, že ke cti patronů proti moru postaví zde kapli. Přes to byli sv. Roch, sv. Šebestián a sv. Rozálie divnými patrony. Mor se nezastavil.

V roce 1689 byl majitelem Bezovky zbožný měšťan, později primátor Jiří Jan Reismann z Reisenberku. Ten dal na cestě ke hřbitovu postavit navíc Boží muka a sloup, rovněž k uctění jmenovaných patronů. Tak byla zahrada, kterou Štika prodal, proměněna ve hřbitov, určený obětem epidemie. Hřbitov brzo nestačil, musel se rozšířit, protože v letech 1713-1714 znovu zuřila morová rána. Tehdy primas Jan František Krusinus z Krausenberka založil kostel sv. Kříže. Farář od sv. Štěpána v Praze Jan Václav Ditrich k němu roku 1714 postavil základní kámen. Teprve v roce 1719 byl kostel sv. Kříže dostavěn. K němu patřila poustevna a v ní dlouho působili poustevníci Ivanité nebo „údové třetího řádu sv. Františka Serafinského". Při kostele bylo zřízeno i pohřební bratrstvo Bolesné Panny Marie. Patronem kostela a fary wolšanské byl sbor obecních starších města Prahy. V těchto dobách až do roku 1787 patřil kdysi veliký dvůr Neuberka svému vlastníku. Primátorem Nového Města Pražského byl pak rozdělen. Hraníční čára vedla mezi Novou branou a Královskými Vinohrady k usedlosti Bayrově (u Rajske zahrady).

Život šel dál a když se psal rok 1821, porodila Josefka svému choti první dítě. Byl to syn. Dali mu jméno Ludvík Josef.

Láska Josefa a Josefy nepočítala měsíce ani roky. S časem narůstala a setrvávala. Josef Jan jako by si chtěl vynahradiť své mužné roky, které planěly po boku první nešťastné ženy, které se stal víc než milencem opatrovníkem v nemoci. Děti přicházely jedno za druhým. Pláč a smích plnil na Vrchu sv. Kříže malý zámeček znovu a znovu. Ale i bolest byla veliká, když Emanuel Josef umřel v osmi letech a Marie Anna po dvou letech svého života.

V roce 1835 zažila rodina velké události, když byl korunován český král Ferdinand V. Členové rodu kráčeli mezi prvními muži Českého království. Také wolšanský Josef Jan dostal pozvánku. Josefka však nemohla odejít od dětí, tak aspoň pozvali své příbuzné do zámečku ke sv. Kříži. To bylo vzpomínka a vyprávění o korunovaci, o rodině, dětech! Dva chlapi a čtyři půvabné dívky byl tentokrát součet wolšanských dětí pana barona z Neuberka.

Nastaly jim časy postupné výuky. Josefka už všechno nemohla zastat. V roce 1838, kdy bylo Josefce 40 a Josefu Janovi 60 let, narodil se ještě chlapeček Eduard Emanuel Antonín. Stal se miláčkem všech.

Josefka věděla, že za všechno se platí daň. Z lásky i ze života. Smrt jim vzala babičku Barboru a synka Jana Nepomuka. Finanční starosti ponechávala svému Josefu Janovi. Našla na stole výkaz nedoplatků z Rajske zahrady, které dluží městu. Už jim patří jen zámeček a vinice. Ostatní je v nájmu. Úspory spolkla nemoc a smrt Anny, narození dětí, pohřeb maminky a přišlo další dítě.

V dubnu 1852 milovaný manžel Josef Jan Leopold Gemrich, rytíř z Neuberka - tak zní jeho plný titul - Josefku navždy opustil. Rozloučili se s ním u sv. Petra v Praze. Josefka se ještě musí vrátit k dětem, které zbývají doma. Nad modrými očima už jí kvetou bílé vlasy, ale dosud chodí dobře. To proto, že nedala kostem nikdy odpočívat a běhala do Vrchu Svatého Kříže tam a zpět, po celý ten dlouhý čas. Vrátila se ke svým povinnostem. Čas šel, s ním přibývalo let dětem k dospělosti. Porodila 10 dětí a tři z nich zemřely v dětském věku. Co z těch zbylých rozkvetlo pro budoucnost? Nevěděla, že ještě 18 let bude světu platit daň svým živěním. Radili jí, že má nárok na podporu z arcibiskupského paláce. Kancelář šlechtické nadace to dá schválit kardinálovi Bedřichu Schwarzenberkovi. Josefka bere pero do ruky a znovu odhodlaně žádá o podporu.

Končí jeden z příběhů několika generací rodu rytířů z Neuberka, kteří žili, pracovali, budovali, těšili se, ale i strádali na půdě Žižkova. Denně tu chodíme a přitom málokdo ví o osudech těch, kteří tu byli před námi (a nejen o těch lumpáckých figurkách žižkovského podsvětí).

Josefka zemřela v roce 1870 starostlivá, milující, statečná a chudá.

Podle knihy Dagmar Štětínové „Rytíři země české (genealogicko-historicko-beletrizovaná literatura faktu) zpracovala Jiřina Polanecká

Rudolf Kostrakiewicz poslední starosta samostatného města Žižkova

Rudolf Kostrakiewicz (1889-1941) pocházel z rodiny žižkovského živnostníka. Po vystudování lékařské fakulty se usadil jako praktický lékař v domě svých rodičů v Bořivojově ulici na Žižkově. V prvních poválečných obecních volbách (1919) byl jako umírněný socialista zvolen starostou Žižkova. Kostrakiewicz byl posledním starostou, zvoleným do čela ještě samostatného města Žižkova. V této funkci působil v letech 1919-1921. V té době byla zřízena Masarykova sňň ve Štůtného ulici (otevřena 7. 3. 1920), sociálně zdravotní dům v Jeseniově ulici a tržnice u sokolovny.

Dne 6. 2. 1920 byl vydán zákon o vytvoření Velké Prahy, který vstoupil v platnost 1. 1. 1922. Pro zachování kontinuity ale zůstala správa v rukou dosavadních městských zastupitelstev, zvolených v roce 1919, která se přejmenovala na místní výbory. Vládním nařízením z 11. 1. 1923 byla Praha rozdělena na obvody I.-XIX. Žižkov spolu s Hrdlořezy a Malešicemi se stal XI. obvodem Prahy. Ze samostatných starostů se stali místní starostové a z městských zastupitelstev místní rady.

Třebaže většina rozhodnutí se přesunula na pražský magistrát, Kostrakiewicz i jako místní starosta se zasloužil o rozvoj Žižkova.

V letech 1922-1925 byla postavena budova pražské meziměstské telefonní a telegrafní ústředny, zasahující do tří žižkovských ulic - Fibichovy, Křížkovského a Kubelkovy. V roce 1923 otevřel spolek Záchrana pozdější nemocnici Žižkov jako penzion pro ženy a dívky pod názvem Ženský domov Charlotty G. Masarykové. Za hospodářské krize 1929-1933 byl dům prodán v dražbě a přeměněn na nemocnici. V letech 1927-1929 byl postaven palác Akropolis s divadelním sálem pro 750 diváků. Divadlo Akropolis zahájilo činnost 28. 1. 1928 Mahenovou veselohrou „Ulička odvahy". V letech 1929-1932 byla na Žižkově postavena budova Všeobecného penzijního ústavu, v roce 1930 moderní škola na Pražače. Koncem 30. let 20. století byla nedaleko budovy Všeobecného penzijního ústavu postavena budova Odborné živnostenské pokračovací školy, pojmenované podle tehdejšího pražského primátora Karla Baxy (dnes VŠE).

R. Kostrakiewicz byl do funkce starosty Žižkova zvolen celkem třikrát. Až když došlo i na pražské radnici ke generačním změnám, odmítl znovu kandidovat. Zemřel v roce 1941.

Libuše Neckářová